

Denne artikkelen kan kopieres fritt og videreformidles til andre.

En forutsetning er at navn på utgiver (Strinda historielag), årbokas årstall og forfatter(e) oppgis.

Det må ikke foretas endringer i artiklene.

Det er ikke tillatt å skanne eller kopiere bilder i bøkene for bruk i andre sammenhenger.

Bare en fattig husmann - en historie om husmannskår, standsskille og maktmisbruk

Av Jan P. Breida

Husmann på Grilstad

Dette er historien om Even Svendsen som i året 1782 etablerte seg som husmann under gården Grilstad i Lade sogn. På flere av de matrikulerte gårdene i Strinda brukte man husmenn for å sikre billig arbeidskraft til jordbruket. Grilstad tilhørte de mange lyst- og avlsgårdene som velstående Trondheimsborgere hadde sikret seg i sognet.

Apoteker Otto Sommer med ærestittelen hoffagent satt i paléet sitt i Kongens Gade ved Torvet i Trondheim og var Herren til Grilstad, liksom han også rådde over gården Ranem (Ranheim vestre) så vel som flere parter i Selbu, Kvikne og Løkken kobberværker, samt Mostadmarken Jernverk. Det var ham Even kunne takke for husmannsplassen og jordteigen som ga ham et levebrød og mulighet til å stifte familie. Even ektet den jevngamle Elen Nicolaisdatter, og sammen flyttet de inn på plassen med den førstefødte, vesle Ane, som ennå ikke hadde fylt året. Even husmann var 32 år, tok plassens navn som sitt eget og kalte seg Even Svendsen Grilstadberget.

Andre husmenn på Grilstad

Det var fem husmannsplasser på Grilstad ved folketellingen 1801. Alle hadde en liten jordvei knyttet til plassen. Fem jordstykker utskilt i grenselandet mellom Grilstads innmark og utmark bestående av både gammel slåttemark, kratt og skog. Her måtte husmennene sørge for å bryte nyland, dyrke opp jorda og holde bygninger, gjerder etc i stand. Til gjengjeld for plassen fikk de arbeidsplikt på hovedgården i tillegg til å betale en årlig leie i to rater. Husmannsfolket skulle leve av plassens utkomme og løn-

Husmannsplassene under Grilstad ved folketellingen 1801

Øvre Grilstaddalen

Husmann: Erich Olsen, 56 år
Kone: Berit Torkilsdtr., 58 år

Nedre Grilstaddalen

Husmann: Jens Jensen, 56 år
Kone: Ingeborg Paulsdtr., 53 år

Grilstadhaugen

Husmann: Peder Olsen, 51 år
Kone: Ildri Olsdtr., 43 år

Grilstadgjerdet

Husmann: Svend Rolsen, 34 år
Kone: Ane Pedersdtr., 53 år

Grilstadberget

Husmann: Even Svendsen, 50 år
Kone: Elen Nicolaisdtr., 50 år

Utsnitt fra et landkart over Strindens prestegjeld tegnet av F. Gjervan i 1793. Vi ser "Grilstadberget" lokalisert ved fjorden. Det var trolig betegnelsen på berget som stikker opp som en holme i Grilstadbukta, og som var et viktig landemerke å få med på kartet. Det er naturlig å tenke seg at husmannsplassen Grilstadberget tok sitt navn etter holmen og ble ryddet i terrenget innenfor, der vi kan se at to husmannsplasser er markert (tjukt romertall I betyr husmannsplass, mens romertall II betegner hovedgård). Nærmeste nabo kan være plassen Grilstadgjerdet. Hele kartet med resten av prestegjeldet er tilgjengelig på hjemmesiden til Strinda Historielag. (www.strindahistorielag.no). Originalen finnes på Statsarkivet i Trondheim.

na de fikk for arbeidet de ellers utførte for gården Grilstad. For Even gikk hvert femte dagsverk (om lag 30 fulle arbeidsdager på Grilstad gård) med til å betale årsavgifta og tienden.

I tillegg til de fem husmenn med jord som nevnes i folketellingen 1801, hadde Grilstad en "avlsgårds husmann" eller "rosdrenge". Han het Ole Andersen (37), og var gift med Ingeborg Andersdatter (46). Han fungerte som en slags arbeids-

formann i forhold til de andre husmennene.

Det var folksomt på Grilstads grunn. Ved overgangen til 1800-tallet bodde med smått og stort, familiemedlemmer og losjerende, i alt 38 mennesker i de forskjellige husmannsstuene. Det var mange munner å mette, men også ekstra arbeidshender når det trengtes.

Flyfotoet fra tidlig 1950-tall viser terrenget mellom Nedre Rotvoll i forgrunnen (Rotvoll psykiatriske sykehus) og Grilstad gård i bakgrunnen til høyre (se pil). Ved overgangen til 1800-tallet var det ikke folk av bondeslekt som eide disse storgårdene. I stedet satt velstående byborgere som eiere, kondisjonerte som fant behag i å søke ”tilbake til naturen”. Landbruk var den nyttigste blant moter, og rekreasjon og frisk luft var heller ikke å forakte. I utkanten av det mest produktive åkerlandet fikk husmenn bygsle jord til en plass. Sørøst for pilen til venstre lå to av husmannsplassene, den ene var Grilstadberget. Plassen og jordveien som Even festet, skulle senere komme til å utgjøre en del av området på 80 mål som Michael Voigt overtok fra Grilstad for å anlegge gården Charlottenlund og etablere skipsverft ved holmen i 1850-årene (se Årbok 2008). Fotoet viser at allerede før boligveksten i Strinda skjøt fart i 1960-årene, var dette landskapet blitt et populært boligområde. I det skrånende terrenget innenfor holmen var det i løpet av ca 50 år vokst fram en villabebyggelse mellom furustammene. Naboene dannet velforening og etablerte privat badeinnretning til felles friluftsliv og rekreasjon ved holmen.

Utsnitt av et bilde tatt av K. Harstad Kunstforlag 1950-55. Kopi fra www.flyfotoarkivet.no

Slit og nøysomhet

Ved overgangen til 1800-tallet er familien på Grilstadberget økt med fem barn. Storesøster Ane er blitt 19 år gammel, og har fått søsknene Nicolai (17), Svend (15), Andreas (13), Catharina (9) og minstemann Sivert (4). Even og Elen har rundet de femti, og begge bærer slitets merker. Fra den stund plassen var sikret, ble dagens arbeid og strev kjer-

nen i alt, det var å trelle året rundt til livets opphold.

Onnetidene var travlest. Så snart snøen og tælen gikk av jorda begynte våronna. Med den tids redskaper var slitet med ploget et svare strev. Så kom harvinga før sæden endelig skulle i jorda. I slåttønn og skuronn måtte kone og unger ta tak, til halv og kvart mannlønn. Skur-

onna foregikk i første halvdel av september. Så skulle kornet stå på staur et par uker før det ble tatt i hus. Det var en utfordring at de måtte arbeide for Grilstad nettopp de dagene da værforholdene lå best til rette for arbeid på egen plass. Da ble det natt- og helgearbeid og trøling både ”ilde” og ”silde”. Mye avheng av Elens innsats som en drivende plasskone med omsorg for unger, hus- og fjøsstell, mat- og klesproduksjon samtidig med arbeidsøkter på egen åker og eng. Ungene måtte tidlig hjelpe til heime på plassen, men alt fra 5-6-årsalder sprang de barbeint som gjetere i Grilstadmarka. For det fikk de gjerne maten, til stor lettelse for foreldrene.

Innkalt til Forlikskommissjonen

Husmennene var sjelden i nærkontakt med herskapet på Grilstad. Den standsmessige avstanden plantet en ærbødig respekt hos plassfolket. Man satte seg ikke gjerne opp mot den øvrigheten, nei. Men Even Svendsen Grilstadberget og Erich Olsen Grilstaddalen syntes lønna samsvarte så altfor dårlig med arbeidet de utførte, og kunne ikke lenger holde tann for tunge. Så gikk de en dag under våronna 1799 bort til rosdrengen og sang ut sin mening om at nå ville de ikke lenger slite helsa av seg for ei så lusen betaling!

De hadde jo et poeng. Selv om inntektene fra jordbruket hadde økt kraftig ved overgangen til 1800-tallet, fikk ikke husmenn oppleve noen velferdsøking, heller tvert imot. De var ensidig knyttet

til den fastlåste arbeidslønna si. Men utblåsingene nådde enkefru Sommer, og hun reagerte med å innstevne både Even og Erich til møte i Forlikskommissjonen i Strinda* den 4. juli 1799. Saken gjaldt avlønning og arbeidsplikt på Grilstad. Lensmann Ole Andreas Vold overbrakte meldingen.

Even hadde livstidsfeste med kontrakt som tilsa at om han bare passet på å betale årsleia punktlig og utførte sitt arbeid, holdt jorda, husa og gjerdestellet i hevd, ikke hogde mer til brensel i skogen enn tillatt (nedfallstrær, røtter og kvist), ikke førte høy, halm eller gjødsel bort fra gården og ellers tjente gårdens eier tro og lydig, satt han trygt på plassen. Likevel var det med bange anelser Even ankom i forliksrommet denne juledagen. Det skyldes ikke minst at han allerede på forhånd hadde fått kraftige advarsler. Var han oppsetsig på møtet, skulle enkefruens talsmann nok sørge for at det fikk dystre konsekvenser. Det var derfor ikke to jamlike parter som møttes til forhandling. Taus ble han tatt i skole om det alvorlige ved kontraktsforsømmelser. Lydig og tro hadde man å følge reglene og motta kontraktfestet lønn. En del bestemmelser synes på mø-

*. For å avlaste domstolene ble slike kommisjoner opprettet i 1790-årene både i kjøpstedene og på landet. Her skulle man prøve å løse sivile tvistemål ved forlik mellom partene før saken evt. ble sendt videre til by- eller bygdetinget. Mange tvistemål gjaldt husmannskontrakter.

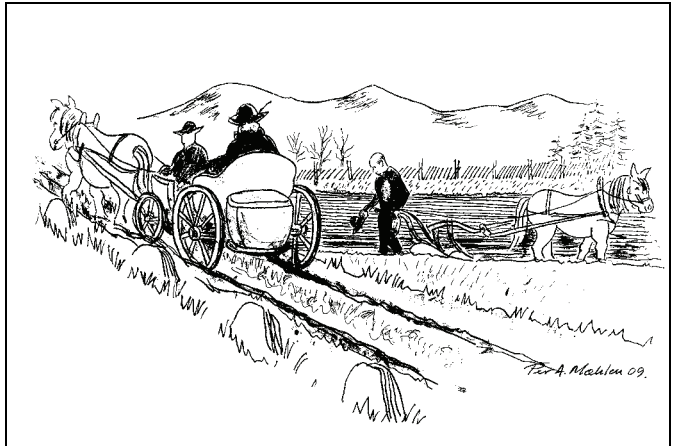
tet å ha blitt innskjerpet og konkretisert gjennom tilleggskrav i husmannskontrakten.

Even var i en klemme. Valget stod mellom å nekte underskrift og få saken til doms i bygdetinget med ruinerende saksomkostninger, eller komme fram til "enighet" på premisser som motparten dikterte. Så ble det til at husmannen gikk med på et forlik. Han kunne beholde plassen sin mot å godta den reviderte kontrakten. Men det var først etter enkefru Sommers tid på Grilstad at han fikk føle alvorlige virkninger av det.

Herskapet kommer

Våronn 1804. Even krøkte rygg og tok spenntak, rekkene av plogfurer viste at han hadde holdt på i timer. Muskler sveid hos både mann og hest. I øyekroken hadde han fulgt støvskyen som nærmet seg. Nå så han kjøredningen tydelig, kusken lot hesten dilte i jevnt trav langs landeveien østover Strindalandet. Så svingte de av ved gårdsveien til Grilstad. Even rettet ryggen og lot gampen stå. Da ekvipasjen rullet forbi, bøyde husmannen ærbødig nakken med blottet hode.

Karjolen stanset på tunet foran våningshuset på Grilstad. To tjenestejenter kom ilende til og stilte tekkelig på linje med sine hvite skaut og forklær. Med et

Herskapet kommer. Den standsmessige avstanden plantet en ærbødig respekt hos plassfolket.

Tegning av Per Arne Mæhlen.

sprang landet kusken på bakken og rakte en hjelpende hånd mot den ferme lille dame som forbausende lett tok steget ned på bakken uten å snuble i det vide sjalet. Endelig var hun kommet til gards, 75-årige Hanna Langfeldt Sommer, født Meincke - eller enkefru Sommer, som man gjerne sa. Hennes mann, hoffagenten, var nemlig gått bort i 1793. Siden hadde hun nå i snart elleve år selv vært innehaver og herskap både for paleet ved Torvet i byen og for Grilstad gård. Etter mannens bortgang overlot hun derimot Ranheim vestre til datterens svigersønn, Fredrik Chr. Otto Hegermann for 10 000 riksdaler. Han var da premierløytnant i det 1. Trondhjemske infanteriregiment, men hadde senere avansert til kaptein.

Det gode selskap

Blant byens "bedre stand" fantes ambisiøse fruer og enkefruer som strebet et-

ter status og prestisje og gjerne ville markere sin plass i eliten. Enkefru Sommer var en av dem. Med det herskapelige paléet i byen og lyst- og avlsgården Grilstad på landet var hun blant "kremen". Det skulle bare mangle, hun tilhørte da den velstående handelsslekten Meincke. Hennes slektninger eide flere herskapelige hus og gårder i Trondheim og omegn. Her presenterte man sitt velstands nivå gjennom selskaperighet preget av overdådige måltider, de siste klesmoter og frisyre og tilstelninger med litteratur, musikk, teater og dans. Enkefru Sommer var som en Grand Old Lady blant de kondisjonerte. Hun ble 104 år gammel.

For de unge ga dette selskapslivet muligheter til å gjøre nye og spennende bekjenskaper. Det skjedde også under bryllupet som ble holdt på Bakke gård i 1803. En datter på gården, Methe Margrethe Finne, giftet seg da med Jørgen Rosenvinge. Den kjente Bergens-prest Johan Nordahl Brun ledet vielsen. Trolig var det under festlighetene på Bakke at enkefru Sommers datterdatter, frøken Else Margrethe Monrad, første gang fikk møte sin fremtidige ekte-make. Det var den 33-årige premierløytnant *Ebbe Carsten Rosenvinge*, som var kommet fra forlegningen på Frosta for å delta i brorens bryllup.

Ikledd sin uniform var han sikkert et flott skue, og den ni år yngre frøken

Fruen til Grilstad - Hanna Langfeldt Meincke Sommer (1728-1832) hadde vært gift med hoffagent Otto Sommer i 19 år da de kjøpte Grilstad av Peter F. Suhm i 1765. Etter mannens død styrte hun selv gården 1793-1806, men bodde i sitt palé (senere Svaneapoteket) ved Torvet i Trondheim. Da datteren Bolette døde i 1806, lot hun hennes svigersønn, premierløytnant Ebbe Carsten Rosenvinge (1770-1847), overta gården. Enkefruen er her avbildet på sine eldre dager.

Kopi fra Vitenskapsmuseet i Trondheim.

Monrad må ha falt for hans oppvartning og kurtise. Det skulle få følger. Neste sommer, ved olsok-leite 1804, ble de viet inn i ektestanden. Brudens mormor hadde nådigst gitt sin aksept. Premierløytnanten var riktignok ingen særlig holden mann etter enkefruens måle-

stokk. Men det fløt nobelt blod i hans årer. Det tilfredsstilte hennes ambisjoner.

Adelsnavnet Rosenvinge

Ebbe Carsten Rosenvinges farfar var fogd i Vesterålen og het Jacob Poulsen Rosenvinge (1668-1735). Han ble stamfar til den norske slekt Rosenvinge, og bodde på Vinje gard samtidig som han var deleier av det store Hadsel kirke-

gods. Hans far var sogneprest i Føns i Danmark og var 6. ledd i den danske slekt Rosenvinge, som stammet fra Mogens Jensen, d. 1528. Som sekretær hos prins Christian, senere kong Christian 2., fikk han bestyre det viktige Bergenshus Len og ble av kongen tatt opp i adelsstanden (1505). Mogens var senere borgermester i Helsingør. Adelspatentet ble fornyet i 1630, og da ble tilnavnet Rosenvinge brukt.

Te i det grønne. Silhuettklipp utført av *Franz Liborius Schmitz* (1762-1827), som vel var den mest populære silhuettør i Danmark/Norge. Han var mester i å klippe på fri hånd, uten som de fleste å bruke mekaniske hjelpemidler. På reiser oppsøkte han sine kunder, og var blant annet på norgesreise i 1803. Da besøkte han også Trondheim, og dette klippet med 3 generasjoner kvinner i landlige omgivelser ble trolig laget da. Det forestiller en lesende enkefru Sommer til venstre, mens datteren Bolette skjenker te. Faktisk ble Bolette enkefrue samtidig med moren, i 1793, da ektemannen, generalkrigskommisær Monrad, døde. Til høyre Bolettes 24-årige datter Else Margrethe Monrad, med strikketøyet. Bolettes andre datter, Hanna, satt for øvrig som frue på Ranheim vestre, mens sønnen Otto Monrad, studerte teologi i København.

Silhuettklipp fra Norsk Folkemuseums portrettsamling.

Ebbe Carstens far, Eiler Schøller Rosenvinge, dro fra Øksnes i Lofoten for snart å tiltre embedet som Frostas første sogneprest. Han giftet seg først med prestedatteren Elen Junghaus, som han fikk 11 barn med. Hans andre kone var Karen M. Coldevin. Med henne fikk han 13 barn, blant dem Ebbe C. Rosenvinge, født 6. mars 1770. Seks år gammel opplevde imidlertid Ebbe Carsten å bli farløs. Farens siste år må ha vært preget av nederlag og sosial degradering. Av Høyesterett ble han fradømt embedet han hadde hatt i 40 år. Soknepresten skal ha misbrukt sin embedsmyndighet på flere vis. Familien var stor, han førte et aktivt selskapsliv, og dette gikk ut over menighetsarbeidet og fristet til et alt for stort pengeforbruk. Biskopen var også misnøyd med prestens arbeid for kirken og skolen på Frosta, og flere frostinger klaget over urimelige takster på kirkelige tjenester.

Tinglysing 1806

”Hanna Meincke, Enke efter afdød Hofagent Otto Sommer gjør vitterlig at have solgt og afhendte (---) Skjøde til hr. Ebbe Carsten von Rosenvinge, Premier-Lieutenant af Det Trondhjemske Infanteri regiment min egen Gaard (---) Grilstad, m.nr. 476 i Strinden.

Den overførte Kjøbesummen 12000 Rdlr – tolv tusinde Riksdaler – har Kjøbereren i dag betalt mig, den halve Sum med Contant, den anden halve Deel med Pantobligasjon paa benevnte Gaard Grilstad med paastaaende 6 Bygninger tilliggende Jordvei, (---) Besætning av dyr, fô og Smaa-kreature, Gaardsredskaber og Indbo”.

Pantebok Strinda 1806.

Moren kom fra offiserslekten Coldevin, og de fleste av sønnene ble hjulpet fram til en militær løpebane. Slik også med Ebbe Carsten. Bare 16 år gammel kom han i militær tjeneste, og 3 år senere ble han fenrik ved 1. Trondhjemske Nasjonale Infanteriregiment, 2. gevær grenaderkompani. Han ble sekondløytnant ved Skognske kompani 27 år gammel, og premierløytnant (nestkommanderende) da han i år 1800 ble forflyttet til Frosta Kompani.

Fra Sommer til Rosenvinge

Jordbruk var på moten, og flere kapitalsterke byborgere drev rene mønsterbruk. Samtidsbeskrivelser nevner folk som Schmettow på Rotvoll, oberst Krogh på Munkvold, generalmajor Bang på Ferstad, pastor Parelius på Nardo og grosserer Friedlib på Sundland som eksempler på ivrige og drivende foregangsmenn når det gjelder landbruksdrift og husdyrhold* .

Det var vel ikke å vente at den aldrende enkefruen på Grilstad skulle vise samme entusiasme for investeringer i gårdsdriften. Men her ute på landet nøt hun den friske luft og selskapslivet i sommermånedene, og herfra fikk hun det tilskudd hun ellers ønsket til byhusholdningen. For hennes regning var det husmenn som drev Grilstad, og blant dem fikk særlig ”rosdrenge” (avlsgårds-hus-

*. Jens Kraft: ”Beskrivelser over Kongeriget Norge – Topografisk Statistikk”.

mannen) et stort ansvar lagt på sine skuldre. Han skulle sørge for at gården ble holdt i hevd og at husmennene gjorde sine plikter.

Da datteren Bolette døde i 1806, var enkefru Sommer blitt 78 år. Hun lot da løytnant Ebbe Carsten Rosenvinge overta Grilstad for 12 000 rdlr, det halve kontant og resten med pantobligasjon på gården. Premierløytnanten fikk samme år innvilget sin søknad om å bli overført fra Frosta til Det Strindenske Kompani.

Even blir stevnet

Det var smått stell med lese- og skriveferdigheten på Grilstadberget. Som barn hadde Even riktignok stotret seg gjennom Pontoppidanske forklaringer og bibeltekster på dansk. Den gang hadde omgangskolen i bygda bare en eneste skolemester, og han trengte et par år for å komme rundt til alle gårdene som pliktet å ta imot ”skolen”. Det gjaldt å forberede barna til konfirmasjonen. Skrivning og regning var frivillig, og det var sjelden fattigfolks barn lærte slike kunster. Arbeidsevnen var deres kapital, hva skulle de med skriftlige ferdigheter? Kom det et dokument Even skulle undertegne, var det bare å sette sitt bumerke eller underskrive ”med påholden penn”, som det het.

En førjulsdag 1807 møtte Even opp hos lensmann Vold og fikk opplest en skrivelse fra den nye eier av Grilstad gård, Ebbe C. Rosenvinge:

-Lieutenant Ebbe Car. Rosenvinge anmelder at kunne indkalde Husmand Even Svendsen fordi han som beboer av Pladsen Grildstadberget under Klagerens Gaard Grildstad ikke opfylder de Pligter som paaligger (---)

Dermed hadde husmannen plikt til å møte i *Forlikskommisjonen* den 9. januar. Even hadde kjent seg ganske trygg på å beholde plassen i enkefru Sommers tid. Spørsmålet var nå om Rosenvinge, den nye herren på Grilstad, var mer egenrådig og stod for en ny kustus. I så fall var Even også smertelig klar over at han risikerte å måtte gå fra plassen selv for et mindre regelbrudd. Slike utkastelser hadde han sett andre steder. Selv om det ikke direkte fremgår av Forlikskommisjonens protokoll av 9. januar 1808, gjaldt tvisten trolig også denne gang spørsmål om arbeidsplikt og lønn. Dessuten klaget Rosenvinge over at det på Grilstadberget bodde voksne barn som i følge loven skulle vært ute i tjenesteforhold. Bare hvis de trengtes til arbeidet, hadde ett barn av hvert kjønn over 16 år lov til å bo hjemme på plassen. Brudd mot dette kunne føre de unge til tukthuset. Even så ingen annen utvei enn å forlikes på klagerens premisser. Å la saken gå til bygdetinget var for risikabelt og ville dessuten koste ham mange dagsverk i sakspenger. Det heter derfor i møtete protokollen at Even *vedtog for Eftertiden nøiagtig at opfylde Contrakten i alle dens Puncter, ligesom han og vedtog ikke at have flere voxne Børn i sit Brød paa Pladsen end han kan*

tiltrænge til Pladsens Drift samt til Udførelse av Arbeidet paa Gaarden Grilstad, dog maae Børnenes Antal ikke overstige en av hvert Kjøen. Hvormed var Klageren fornøiet.

Krig og bekymringer

Hjemme på husmannsplassen var det problemer nok fra før. Husmannens drøm om å sitte trygt på plassen i sin alderdom kunne fort briste. Isteden kom uroen og tvilen. Even og Elen nærmet seg de seksti, hvor lenge ville de make det krevende dagarbeidet som var nødvendig for å betale leia og brødfø familien? Når flere av de voksne barna nå måtte flytte ut og søke tjeneste, mistet plassen arbeidshender som kunne vært foreldrenes forsikring i alderdommen.

Helt til husmannsstuene på Grilstad kom tidender om storkrigen som herjet ute i verden. Nå truet også svenskene med krig. Men først og fremst forbannet man engelskmennene som blokkerte havene og hindret skipsfarten. Det skapte arbeidsløshet og nød. Lagrene av eksportvarer, som fisk, hopet seg opp, mens viktige importvarer uteble. Skip lå innesperret i fremmede havner uten mulighet til å komme med kornet og saltet som byen og landsdelen trengte. Folk fryktet at sult og nød stod for døren.

Krigstruselen gjorde at øverstkommanderende nordenfjells, general von Krogh, kalte 3000 soldater fra bygdene inn til Trondheim. Kanskje var også sønner fra Grilstadberget å finne blant

dem? Byen ble som en festning, og det yret av tropper som skulle innkvarteres privat blant de knapt 9000 innbyggerne. Man skulle tro at premierløytnant Ebbe Carsten Rosenvinge i denne situasjonen hadde hendene fulle i Det Strindenske Kompani, der han var nestkommanderende offiser over 100 mann på Hlademoen Exercerplads. Personalhistoriker Thaulow slår imidlertid fast at general von Krogh uten videre ga løytnanten avskjed uten pensjon på grunn av en forseelse. Det skjedde 4. januar 1808.

Gårdsdriften i fokus

Ebbe Rosenvinges militære løpebane var brått avsluttet uten at vi kjenner de konkrete klagemål mot ham. Det er likevel grunn til å spørre om premierløytnanten egenrådig hadde viet Grilstad, som jo også var hans levebrød, så mye tid og oppmerksomhet at det gikk på kompaniets bekostning? Hadde han forsømt sine militære plikter? Stilt overfor en slik holdning var den mektige øverstkommanderende general nådeløs. I tjenesten gjaldt plikten framfor alt.

Med såret stolthet, uten verken offisers lønn eller pensjon, og med en stor pantegjeld på 6000 daler til enkefruen i byen vurderte Rosenvinge situasjonen etter avskjeden i 1808. Han må ha følt sin ære og posisjon rokket, iallfall om han sammenlignet seg med den framgangsrike svogeren på Ranheim. Håpet stod nå til gårdsdriften som levevei. Han bodde på Grilstad gård sammen med fruen, Else Margrethe, og de to døtrene

Hanna Margrethe (2 år) og Bolette (1 år). Nå ventet de det tredje barnet allerede i februar. Ville han makte å holde familien på en økonomisk og sosial standard som kunne bli akseptert i de rette kretser? Det var krigskonjunkturer og dyrtid. Som andre gårdeiere måtte han avgi hester og fôr til troppene. Og så var det enkefru Sommer da. Snart rundet hun 80 år, men fremdeles krevde hun nok at Grilstad leverte jordbruksvarer til husholdningen i byen, samt tilstrekkelig høy til å fore hestene hun hadde stående på stall. Det var naturalia for pantegjelda.

Da det så som verst ut, med engelsk blokade, kornmangel og voksende nød ellers i landet, ble årene 1808 og 1809 rene kronår for kornhøsten i Trøndelag. Også poteten fikk et gjennombrudd ved matbordene i disse årene. De gode årringer kom som bestilt for Ebbe C. Rosenvinge. Med tidens gode priser ville økt avling gi gården rikelig utbytte, og det gjaldt derfor å utnytte husmennesenes billige arbeidskraft. Fra 1808 satte han opp regnskapsbøker over alt arbeid de utførte, samt over utbetalt lønn og inntømet årsleie.

Even som arbeidshusmann

Plassfolket betalte årsleie i to rater, vår og høst. Denne avgiften beløp seg til 7 riksdaler for plassen Grilstadberget. I tillegg kom tiende med 1 ort 4 skilling i året. Det ser ikke ut som Even utførte noe fast pliktarbeid som betaling for plassleia. I stedet var det kontraktfestet

at han skulle arbeide på Grilstad gård ved tilsigelse når herskapet trengte arbeidshjelp. Da fikk han betaling etter taksten, som i april 1809 steg fra 20 til 24 skilling (1 ort) om dagen for Even, mens Sivert (12 år) og Catharina (17 år) fikk henholdsvis 12 og 8 skilling for hvert dagsverk de gjorde.

Bortsett fra noen vintermåneder var Even i arbeid på Grilstad gård året rundt. Arbeidsuker på 60 timer var vanlig, for arbeidet begynte tidlig i otta og varte gjerne til kvelds. I onnene var det travlest. Da deltok også ungene. Regnskapsboka for våronna i mars 1809 viser 45 dagsverk medregnet det arbeidet som Catharina og Sivert utførte. I skuronna fikk Even dette året 32 skilling for hver mæling han skar. Han begynte med byggåkeren i siste uka av august og fortsatte med å skjære havre 14 dager senere. Det var et slit, men han stod på og klarte mer enn målet hver dag. Det ga noen skillinger ekstra.

Alderdom – husmannens svøpe

På Grilstad-plassene var stigende alder og nedsatt arbeidsevne blitt en faktor som skapte usikkerhet. Det var flere enn Even på Grilstadberget som fikk erfare at det ikke var noen selvfølge å bli sittende på plassen. Den første som måtte gi tapt var husmannskona Ane Pedersdatter på plassen Grilstadgjerdet. Først hadde de voksne ungene forlatt redet, så dro den tjue år yngre mannen hennes. Han var smed og hadde vel fått seg arbeid i byen. Fattigkona på 63 år kunne

vanskelig alene drive plassen for føda og årsleia. Nå hadde Rosvinge funnet ut at han selv kunne overta jordstykket hennes. Hun hadde jo ikke holdt gjerdet i orden, og hadde dessuten ulovlig solgt av plassens forråd. Derfor måtte hun gå med på at husene og jordveien hennes fra den 1. april 1810 skulle stilles til gårdeierens disposisjon. Til gjengjeld skulle Rosvinge frafalle siste halvårsleien, samt av sin nåde la henne få bo i husene også etter 1. april 1810 om hun ønsket det.

Til samme kommisjonsmøte hadde Rosvinge innkalt husmennene Jens Jensen på Nedre Grilstaddalen og Peder O. Grilstadhaugen. Han påstod de hadde brent brennevin ulovlig, og at Jens flere ganger hadde hentet brensel i hans skog til formålet. Der satt Jens husmann, krøkt og halvt ufør som den jordtræl han var, og fikk høre at husene på plassen hans var for dårlig vedlikeholdt, at han ikke hadde betalt leia punktlig og heller ikke alltid møtte til sitt pliktige arbeid. Partene ble ikke forlikte når det gjaldt brennevinsbrenninga, og for Peder O.

1809. Jon Mai Yuannand Hylberg. 2d. rdl. 8.				1809. Jon Mai Yuannand Hylberg. 2d. rdl. 8.			
Jan 6 ^{te}	i Kontant led Enev.	1. 2.	9.	Jan 11 ^{te}	for Enev Arbejdet i Dalen	1. 2.	9.
Jan 13 ^{te}	- " led Enev.	1. 1.	10.	Jan 18 ^{te}	for Enev Arbejdet i Dalen	1. 1.	10.
Jan 20 ^{te}	- " led Enev.	1. 1.	11.	Jan 25 ^{te}	for Enev Arbejdet i Dalen	1. 1.	11.
Jan 27 ^{te}	- " led Enev.	1. 1.	12.	Jan 31 ^{te}	for Enev Arbejdet i Dalen	1. 1.	12.
Jan 30 ^{te}	- " led Enev.	1. 1.	13.				
1809. Jon Frinde Naaned. 2d. rdl. 12.				1809. Jon Frinde Naaned. 2d. rdl. 12.			
Jan 6 ^{te}	i Kontant led Enev.	1. 1.	14.	Jan 11 ^{te}	for Enev Arbejdet i Dalen	1. 1.	14.
Jan 13 ^{te}	- " led Enev.	1. 1.	15.	Jan 18 ^{te}	for Enev Arbejdet i Dalen	1. 1.	15.
Jan 17 ^{te}	- " led Enev.	1. 1.	16.	Jan 25 ^{te}	for Enev Arbejdet i Dalen	1. 1.	16.
Jan 24 ^{te}	- " led Enev.	1. 1.	17.	Jan 31 ^{te}	for Enev Arbejdet i Dalen	1. 1.	17.
	- " led Enev.	1. 1.	18.				
	- " led Enev.	1. 1.	19.				
	- " led Enev.	1. 1.	20.				
	- " led Enev.	1. 1.	21.				
	- " led Enev.	1. 1.	22.				
	- " led Enev.	1. 1.	23.				
	- " led Enev.	1. 1.	24.				
	- " led Enev.	1. 1.	25.				
	- " led Enev.	1. 1.	26.				
	- " led Enev.	1. 1.	27.				
	- " led Enev.	1. 1.	28.				
	- " led Enev.	1. 1.	29.				
	- " led Enev.	1. 1.	30.				
	- " led Enev.	1. 1.	31.				
	- " led Enev.	1. 1.	32.				
	- " led Enev.	1. 1.	33.				
	- " led Enev.	1. 1.	34.				
	- " led Enev.	1. 1.	35.				
	- " led Enev.	1. 1.	36.				
	- " led Enev.	1. 1.	37.				
	- " led Enev.	1. 1.	38.				
	- " led Enev.	1. 1.	39.				
	- " led Enev.	1. 1.	40.				
	- " led Enev.	1. 1.	41.				
	- " led Enev.	1. 1.	42.				
	- " led Enev.	1. 1.	43.				
	- " led Enev.	1. 1.	44.				
	- " led Enev.	1. 1.	45.				
	- " led Enev.	1. 1.	46.				
	- " led Enev.	1. 1.	47.				
	- " led Enev.	1. 1.	48.				
	- " led Enev.	1. 1.	49.				
	- " led Enev.	1. 1.	50.				
	- " led Enev.	1. 1.	51.				
	- " led Enev.	1. 1.	52.				
	- " led Enev.	1. 1.	53.				
	- " led Enev.	1. 1.	54.				
	- " led Enev.	1. 1.	55.				
	- " led Enev.	1. 1.	56.				
	- " led Enev.	1. 1.	57.				
	- " led Enev.	1. 1.	58.				
	- " led Enev.	1. 1.	59.				
	- " led Enev.	1. 1.	60.				
	- " led Enev.	1. 1.	61.				
	- " led Enev.	1. 1.	62.				
	- " led Enev.	1. 1.	63.				
	- " led Enev.	1. 1.	64.				
	- " led Enev.	1. 1.	65.				
	- " led Enev.	1. 1.	66.				
	- " led Enev.	1. 1.	67.				
	- " led Enev.	1. 1.	68.				
	- " led Enev.	1. 1.	69.				
	- " led Enev.	1. 1.	70.				
	- " led Enev.	1. 1.	71.				
	- " led Enev.	1. 1.	72.				
	- " led Enev.	1. 1.	73.				
	- " led Enev.	1. 1.	74.				
	- " led Enev.	1. 1.	75.				
	- " led Enev.	1. 1.	76.				
	- " led Enev.	1. 1.	77.				
	- " led Enev.	1. 1.	78.				
	- " led Enev.	1. 1.	79.				
	- " led Enev.	1. 1.	80.				
	- " led Enev.	1. 1.	81.				
	- " led Enev.	1. 1.	82.				
	- " led Enev.	1. 1.	83.				
	- " led Enev.	1. 1.	84.				
	- " led Enev.	1. 1.	85.				
	- " led Enev.	1. 1.	86.				
	- " led Enev.	1. 1.	87.				
	- " led Enev.	1. 1.	88.				
	- " led Enev.	1. 1.	89.				
	- " led Enev.	1. 1.	90.				
	- " led Enev.	1. 1.	91.				
	- " led Enev.	1. 1.	92.				
	- " led Enev.	1. 1.	93.				
	- " led Enev.	1. 1.	94.				
	- " led Enev.	1. 1.	95.				
	- " led Enev.	1. 1.	96.				
	- " led Enev.	1. 1.	97.				
	- " led Enev.	1. 1.	98.				
	- " led Enev.	1. 1.	99.				
	- " led Enev.	1. 1.	100.				

Fra regnskapsboka for Even Svendsen Grilstadberget 1809.

Venstre halvdel av regnskapet viser hva Even fikk utbetalt i tiden mai-august 1809. På høyre side har Rosvinge ført opp husmannens arbeidstid hver måned samt oversikt over utført arbeid og for-tjeneste. (1 rdl = 4 ort. 1 ort = 24 skillinger.)

Grilstadhaugens vedkommende gikk saken til retten.

Den 3. november 1810 ble fire av husmennene under Grilstad innkalt til Forlikskommissjonen for manglende utførelse av husmanns plikter. Ved siden av de to som er nevnt ovenfor møtte Erich Olsen Grilstaddalen og Even på Grilstadberget. Rosenvinge viste til at disse fire hadde sviktende oppmøte til pliktig arbeid på gården og heller ikke hadde vedlikeholdt gjerdene rundt plassene sine slik de skulle. Forsinket betaling av plassavgift var også et ankemål. Resultatet ble forlik om at Peder O. Grilstadhaugen og Erich O. Grilstaddalen skulle forplikte seg til å fraflytte plassene sine innen faredagen*, den 14. april 1811. Plassene skulle så være ryddet i løpet av en måned. Rosenvinge ville deretter overta husene mot en godtgjørelse. Begge var også beskyldt for brennevinsbrenning. Man gikk dog med på at prosessen mot Peder O. Grilstadhaugen, som nå var kommet til Stiftsoverretten, skulle trekkes tilbake.

Even og Jens Jensen Grilstaddalen fikk en "minnelig formaning" om bedre gjerdehold, og måtte love at de allerede neste dag skulle betale halvårsleia for plassene. Et kritikkpunkt mot Even Svendsen Grilstadberget var for øvrig at han hadde tatt imot og gitt husrom til "fremmede folk fra byen". Det var hel-

*. Siste frist for en husmann å forlate plassen.

ler ikke lov om ikke Rosenvinge først ble forespurt.

Ved "enighet" i Forlikskommissjonen hadde Ebbe C. Rosenvinge dermed lagt tre av de fem husmannsplassene under gården, og deres jordveier stod nå til hans disposisjon. Men for de tilårskomne som nå ble hjemløse, ventet fattigdom og nød. Even var en snartur oppom Grilstadhaugen en førjulskveld. Elen sendte med noen klesplagg dattera hadde vokst fra. De var til 12-åringen Boletha Pedersdatter. Peder satte fram en dram brennevin. De forbannet Rosenvinge, lovpriste poteten og hadde det godt i sjela for en stakket stund.

Even innstevner Rosenvinge

Rosenvinges hardhendte behandling av husmennene på Grilstad skjedde ikke upåaktet. Samfunnskritikeren *Hans Barlien*, også kjent som mekanikus og Danebrogsmann, virket som Evens rådgiver og støttespiller i hvert fall ved ett tilfelle. Han forfattet for Even en innkalling av Rosenvinge til møte i Forlikskommissjonen den 28. september 1811. Hensikten var å få annullert enkefru Sommers festeseddel av 4. juli 1799, som påla husmannen på Grilstadberget økte byrder. (se s. 10). Målet var at festeseddelen måtte kjennes ugyldig fordi Even hadde blitt overtalt til å godta den gjennom tvang og "haarde Trudsler". Selv om det var Even som med påholden penn hadde undertegnet innkallingen, ble Hans Barlien hentet inn til møtet. Han innrømmet å stå bak formu-

Hans Barlien (1772-1842).

Barlien var en bondesønn fra Overhalla som utmerket seg med rike evner på forskjellige områder. Han overtok foreldregården i 1793, men kom til Trondheim med kone og barn ti år senere. Her drev han pottemakeri i Prinsens gate, senere laget han vegg- og lommeur i en gård han kjøpte ved Torvet (der hotell Residence nå ligger). Samtidig tumlet han med ulike eksperimenter og planer. Han sørget bl.a. for sjøsikkerhet ved å konstruere nyheter innen redningsbåter og svømmevester, eksperimenterte med en slags vannski og bidro til at ungdommen i byen fikk gratis svømmeundervisning. Han skal også ha startet teglbrenneri i Leksvik og bidratt til å få i gang sagbruk og møllebruk i Stjørdal, samtidig som han oppfant en ny type spinnemaskin, en strikkemaskin, et bedre plogskjær m.m. Hans mekaniske dyktighet bidro til at han ble tildelt Dannebrog-medaljen i 1809.

I perioden 1812-1837 finner vi ham som bonde i Namdalseid, men han setter også i gang fabrikkasjon av hatter og paraplyer, starter boktrykkeri og et glassverk. I 1815 blir han valgt som eneste bonderepresentant fra Nordre Trondhjems Amt til Stortinget. Her betraktet han seg som bondefører, og stilte seg i sterk opposisjon mot embedsmennene. Han mente bl.a. at de ikke fortjente stemmerett, for de er folkets tjenere. Og folket, det er den produserende og fabrikkerende del av Statens innbyggere. Med slike meninger ble han sett på som en farlig radikal og rabulist, og både i pressen og rettssalen var mange embedsmenn ute etter å "ta" ham. I 1837 emigrerte Hans Barlien til Amerika, der han endte som bonde i Iowa.

leringer som var brukt i innkallingen. Beskyldninger om bruk av tvang og trusler kunne ikke kommisjonen godta uten bevitnelse. Barlien kunne imidlertid berolige med at det hele berodde på en misforståelse, de truende ordelag mot Even var ikke fremkommet under selve

kommisjonsmøtet i 1799, men forut for dette, og beklaget at hans klossete skrivestil kunne medføre tvil om det. Dog mente han disse forhåndstrusler hadde påvirket husmannen slik at han følte seg tvunget til å underskrive. Da heller ikke denne påstanden lot seg bevitne, endte møtet med at Barlien påtok seg hele ansvaret og betalte en mulkt til Strinden Fattigkasse.

Det store nødsåret

Vinteren var lang og bitter og vårknip tung å bære for plassfolket på Grilstadberget dette året. Hunger tvang dem til å ta av det dyrebare såkornet til egen føde. Så hadde Even fått med seg guttungen Sivert oppi marka for å løype bark De gjorde som andre, skrapte bort ytterbarken på ungtrea og tok kvitbarken med heim til tørking. Etter stamping, luting, utvanning og ny tørking ble barken malt på kvern og blanda med kornmjølet. Barkebrødet gav dem iallfall ei lita mette og noen ekstra munnfuller. Evens åkerlapp ble tynnsådd denne gangen, men som alltid gikk han andektig barhodet i maidagen da sæden skulle i jorda. Året var 1812, det som senere ble kalt "Storkleinåret".

Ikke bare var det ufredstider uten tilførsler av kornet og saltet som folk trengte i by og grend. Sommeren 1812 bød i tillegg på en misvekst som ingen kunne huske maken til. Fjordblåsten kasta striregn inn over åker og eng i ukesvis. Det var sjelden man så en gløtt av blå himmel. Frosten kom tidlig, og kornet ble

stående og råtne på rot. Også potethøsten ble mislykket, og for liksom å forverre situasjonen ytterligere slo sildefisket feil.

Innstramminger

Det hendte ikke sjelden at Rosenvinge presset husmennene til å arbeide selv når de var sjuke. Etter Evens utsagn brukte gårdeieren vitner for å "bevise" at de likevel var arbeidsføre. Under våronna hadde Even kjent seg klein og kraftløs. Kroppen savnet vel nødvendig næring for å utholde slitet i åkeren. Så ble han liggende sjuk i sengehalmen ute av stand til å utføre sitt arbeid for Rosenvinge ei tid. Hadde det bare vært som i riktig gamle dager da husbonden og gardkona viste omsorg når nød og sjukdom rammet husmannen og hans familie! Da ville de kommet med trøstens ord og gjerne ei korg med godsaker. Ebbe Rosenvinge brakte isteden med seg feltskjær Petersen (en militærdoktor) til Evens sjukeseng. Det var neppe for å kurere husmannen, men heller for å bevitne at han var arbeidsdyktig nok. Dermed forelå et grunnlag for oppsigelse, mente vel Rosenvinge.

Kua som forsvant

En dag i mai fikk folket på Grilstadberget beskjed om å flytte fra plassen innen 2 uker hvis de ville unngå at lensmannen kom og kastet dem ut. Rosenvinge hadde med seg rosdrengen Andersen som dro av gårde med melkekua deres. Den skulle dekke lensmannstaksten for utkastelse, som Rosenvinge anslo til 20

riksdaler. Elen jamret seg. Hva skulle de nå gjøre? Det kjære dyret hadde så mang en gang vært deres eneste trøst og lindring i nøden.

Etter tilkallelse kom lensmann Vold med hesteskysse og folk ned til Grilstadberget en kald midtsommerdag 1812. Ebbe Rosenvinge sjøl stod ved grinda og slapp dem inn på plass-bøen. Inne i den vesle stua satt husmannsfolket. De visste hva som foregikk. Nå var deres tur kommet. En utkastelsesforretning forestod. De venta. Utenfor var praten begynt å bli høgrøsta. Da Even gløtta på døra, så han lensmannsfolket sette seg opp i hestvogna igjen mens Rosenvinge fektet med armene.

-Uten rettspapirer, ingen utkastelse! var det siste Even hørte lensmannen rope før vogna passerte grindporten og forsvant rundt svingen. Da Even fikk vite at lensmannen bare hadde forlangt 11 riks-daler for tilkallingen, gikk han til Rosenvinge og ba om å få innløse kua si. Han hadde med seg penger de hadde klart å legge til side, nok til å dekke lensmannens krav. Men herren på Grilstad var ikke interessert. Melkekua kom aldri tilbake til båsen sin.

Utkastelse og beslag

Gårdeieres krav om at husmenn skulle forlate plassen på grunn av kontraktbrudd, ble vanligvis fremmet i Forlikskommisjonen innen oktober, og faredag skulle være 14. april det følgende år. Denne fristen skulle gi husmannen en

sjanse til å forberede seg. Det ser ikke ut til at kommisjonen har ført noen sak som gjelder oppsigelse av Even Svendsen Grilstadberget høsten 1811. Kravet om frivillig fraflytting eller utkastelse på kort varsel våren 1812 kan derfor synes påfallende. Det ble da heller ikke godtatt av lensmannen i Strinda, som vi har sett krevde en dømsavgjørelse som grunnlag for å tvinge husmannen på Grilstadberget bort fra plassen.

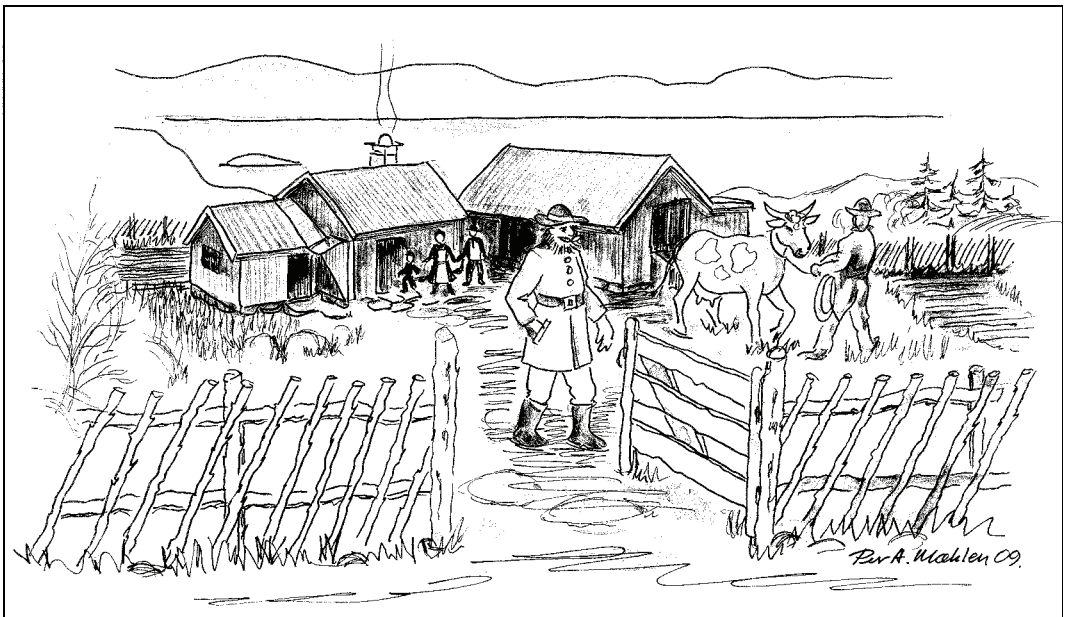
Rosenvinge har likevel vært fast bestemt på å få fjernet den brysomme husmannen som ikke ville flytte frivillig. Uten støtte fra lensmann og rettsapparat måtte han da søke nye allierte. I byen fantes slekt og forbindelser med betydelig innflytelse, og det er vanskelig å forestille seg at raseringen av Grilstad-

berget i september 1812 kunne foregå uten deres bistand.

Det som skjedde var at kommisjonær Johan F. Bøyesen kom fra byen sammen med fire tømmermenn. Husmannsfolka ble tvunget ut i høstkulda, og måtte være vitner til at håndverkerne gikk løs på stue, låve og løe. Til og med deres to store gråsteinsovner ble jevnet med jorden. Alt høyet som de hadde fått i hus denne høsten ble kjørt bort. Sammen med deler av inventar og løssøre skulle det dekke Rosenvinges omkostninger ved utkastelsen.

Evens egen beretning

Nedenfor er et utdrag av Evens beretning. Kanskje er Hans Barlien den skrivekyndige som et par år senere festet

Elen jamret seg. Hva skulle de nå gjøre? Det kjære dyret hadde så mang en gang vært deres eneste trøst og lindring i nøden. Tegning av Per Arne Mæhlen.

den til papiret som grunnlag for en forventet rettsprosess. Teksten er her noe språklig normalisert.

Så lenge fru Sommer eide Gården Grilstad satt jeg med Kone rolig og uanstastet på Plassen jeg hadde ryddet. Men ikke før trådte den nye Eier Hr. Rosenvinge til Gården, før den hardeste Forfølgelse oppstod så vel mot meg som alle andre som har Plasser under ham. Alle vet at han ved tyrannisk Adferd og lumske Forholdsregler sørget for at alle Oppsitterne ble utdrevet og gjort til Tiggere, på en fattig Enke nær .*

Det er utrolig, men sannferdig at denne hårde Mand, uten Lov og Dom, har drevet meg ut av min bøksele Plads – især har han siden Mai Måned 1812 utøvet sine Gjerninger. Da kom han for å kaste oss ut. Jeg var syk, noe han ikke trodde på. Han hadde med seg Feltskjær Petersen for å undersøke, og jeg måtte betale for Umaken. En Tid deretter, i Juli, da jeg var blitt frisk, kom Lensmannen og Lagrettemenn for å kaste oss ut. Da det ikke kunne fremvises noen Domsavgislinger, gikk disse rettskafne Menn bort

*. Jens Jensen Grilstaddalens enke. Han døde i november 1813. Hun hadde fått advokatbistand i Forlikskommissionen.

Raseringen av plassen Gristadberget. I september 1812 sørget Ebbe C. Rosenvinge for at folk kom fra byen og utslettet husmannsplassen Grilstadberget. Etter 30 års bygsel måtte plassfolket stå som rådville og fortvilte vitner til overgrepet. Tegning av Per Arne Mæhlen.

uten å beskadige oss. Men i September Måned samme År kom Commisionair Bøyesen med 4 Tømmere fra Byen. De rev ned og ødela Husene så vi lå på åpen Mark, og dette foretog Rosenvinge uten Lov og Dom.

Fra Grilstad til Bakklandet

Sivert hadde bodd på Grilstadberget all sin tid, så veien kjentes tung å gå den kalde og regnfulle septemberdagen da femtenåringen forlot plassen sammen med foreldrene og søsteren Catharina. Men han hadde da stått for presten i våres, var vaksen kar og gikk ikke der og bar seg som en liten unge! Da tøyde han heller barfotstega ørlite grann, bare så de kom inn i takta til faren. Veien førte dem til moster Marit på Bakklandet, vil vi tro. Her var det vel mulig å få tak over hodet inntil videre. Mors yngre søster var gift med hustømmermannen Erich Larsen Digre, og han var nok mann for

å snekre sengeplasser til konas hjelpeløse og ubemidlede skyldfolk.

De var i så fall heldige. Sivert fant snart ut at forholdene i byen var minst like dårlige som der han kom fra. Aldri hadde han sett så mange elendige fattige, arbeidsløse og husløse mennesker. Tynne og likbleike streifet de rundt i gatene etter noe å spise. Mange tilbød seg å jobbe gratis for maten, men svaret var oftest et nei. Korn var omtrent fraværende, mjølpriene så høye at bare de velstående hadde mulighet til å skaffe seg litt. Ei tønne rug, som i 1809 hadde kostet 17 riksdaler, måtte man betale 120 riksdaler for ved juletider 1812, hvis man da hadde råd til det, og visste hvor kornet var å finne. Mang en sjømannsfamilie på Bakklandet gikk en dyster vinter i møte. Skipet som mannen hadde mønstret på, lå oppbrakt i en engelsk havn. Der satt han innesperret i et fangeskip eller et fengsel på land, avskåret fra å hindre nøden hos kone og barn der hjemme.

Det var nok ikke enkelt for moster Marit å ha folk i kosten denne jula. Men alternativene for Even og Elen var å ty til de beskjedne bidrag fra fattigkassen i Strinda prestegjeld, eller bli satt på legd og gå "husgang" fra det ene "nådensbord" til det neste. Kanskje stod det ikke så ille til i mosters hus som hos mange andre. En hustømmermann som Erich Larsen Digre fikk alltid arbeidsoppdrag, og nå kanskje med Sivert som håndlanger.

Even gir seg ikke

Det var vanskelig for Even å forsone seg med situasjonen. Han følte seg urettmessig fratatt husmannsplassen sin.

- Rosenvinges maktbruk er lovstridig, sa folk han snakket med. - Saken må opp for retten! Men Even var blitt skeptisk til det lokale rettsvesenet. Når en offentlig kommisjonær som Johan Friedrich Bøyesen kunne la seg bruke til ulovlig å rasere en husmannsplass, da stod det jamen dårlig til med rettssikkerheten for husmannen!

Even Svendsen Grilstadberget fant en utvei. Han ville legge ut på vandring og sørge for at saken ble fremmet for rettens høyeste organ i København. Det kunne være likt en person som Hans Barlien å tre støttende til med å utforme det klageskrivet som Even personlig skulle overbringe Høyesterett. Det var i så fall verken første eller siste gang Barlien hjalp almuesfolk på denne måten. Embedsmenn hadde ham med rette mistenkt for å bedrive slike "vinkelskriverier", som det ble kalt. Vi kjenner tilfeller da han ble bøtelagt for dette. For det var i strid med gjeldende forordninger fra 1700-tallet å forfatte klageskriv for andre til sentraladministrasjonen om man ikke var utnevnt prokurator, sorenskriver i distriktet eller beskikket til oppdraget av amtmannen. Dette var nemlig embedsmenns domene. Til sist skulle saken sendes tjenestevei med stiftsdirleksjonens påtegning.

Evens aksjonsplan var derfor ikke helt etter tidens forskrifter. Men med dristig hjelp var Even snart klar til å dra fra Bakklandet til København, kongens by og maktens sentrum. Hans mål var å fremme sin sak i Den Høyeste Rett.

Den lange reisen

Den 24. februar 1813 gikk han til rådstuen og ba om reiseseddel. Over alt krevdes det nå full kontroll og oversikt over fremmede reisende som kom eller dro. Omstreifende løsarbeidere ville man nødig la passere, heller ikke potensielle smittebærere. Reiseseddelen var som et pass som ga adgang til fri ferdsel.

Den kongelige embedsmann, politimester, rådmann og medlem av byens magistrat, *Jan Blom*, lyttet mens han fylte ut reiseseddelen. Foran han stod en eldre husmann som påstod han ville dra til København. Det virkelige motivet for reisen ble neppe oppgitt. Even visste vel det var ulovlig å gå direkte til kongen og ikke sende klagebrev via stiftsamtmannen. Etter velmente advarsler om hvilken risiko en tilårskommen mann utsatte seg for ved å legge ut på en slik reise vinters tid, fylte Blom ut seddelen før han underskrev og overleverte den.

POLITIEMESTEREN I TRONDHIEM I NORGE,	
Den Reisendes Beskrivelse,	
Fødested <i>Eggen ved Stranden</i>	
Alder <i>60 Aar</i>	
Staat <i>Mandelig</i>	
Øine <i>Blaae</i>	
Haar <i>noget skaldet</i>	
Sækiende	
Egenhænde Underskift <i>Kan ei skrive</i>	
<p>gjøde vitterligt: at da <i>Huusmand Svendsen fra Strinden Fogderie</i> nu agter at reise hjerfra Staden, hvor smitsom Syge ikke hærsker, til <i>Kiøbenhavn og tilbage</i> saa er min tjenstlige Begjæring til alle Vedkommende, at De ville lade bemeldte <i>Reisende</i> paa denne Reise frit og uhindret passere, og <i>Repassere</i> Trondhjem, den <i>24 Februari 1813</i>.</p> <p><i>Blom</i></p> <p><small>Denne Pas gjælder alene for denne Reise, og bøv i Staden kan Tienst.</small></p> <p><i>Blom</i></p> <p><i>Den 22 Martii 1813, da Passhaveren anmeldte at ville reise til København, hvortil dette Pas authoriseres.</i></p> <p><i>Den 22 April 1813, da Passhaveren anmeldte at ville reise til København, hvortil dette Pas authoriseres.</i></p> <p><i>Blom</i></p> <p><i>Kongl. Politi Fuldmægtig/s.</i></p>	

Evens reisepass. Teksten har følgende ordlyd:

-Politimesteren i Trondhjem i Norge gjør vitterlig at da Huusmand Even Svendsen fra Strinden Fogderie nu agter at reise her fra Staden, hvor smitsom Syge ikke hærsker, til Kiøbenhavn og tilbage, saa er min tjenstlige Begjæring til Vedkommende, at De ville lade bemeldte Reisende Frit og uhindret passere og Repassere.

Trondhjem, den 24 Februari 1813. Blom.”

Til venstre en beskrivelse av Even: *Fødested: i Egnen ved Trondhjem. Alder: 60 Aar, Status: Mandelig. Øine: Blaae. Haar: Noget skaldete. Egenhendig underskrift: Kan ei skrive.*

Forevist på Christiania Politikammer den 22 Marts i 1813, og ligesaa den 22 April 1813 da Passhaveren anmeldte at ville returnere til Trondhjem, hvortil dette Pas authoriseres.”

Underskrift: Kongl. Politi Fuldmægtig/s.

Ingen lystreise

Tidlig på 1800-tallet var en reise mellom Trøndelag og Østlandet en strabasiøs og til dels risikabel foreteelse. Det var ingen lystreise å legge over fjellet vinterstid, og i vårblyta var ferdselsvegene omtrent ufremkommelige mange steder. Måtte folk dra, skjedde det gjerne ”i embeds medfør”. Bøndene hadde plikt til å stille med hest og skysskar gratis når embedsmenn trengte det. På trafikkerte veger fantes skysskifter omtrent

for hver annen mil, gjerne med gjestgiveri som tilbød den reisende losji og mat. Slik var det for eksempel med fjellstuene på Dovre.

Gratissskyss kunne ikke Even regne med. Private på reise måtte betale for skyss etter takst. Men han pakket skreppa og begynte på vandringen sydover en dag i slutten av februar 1813. Ferdavegen gikk over Dovre, men først måtte han slite seg opp den trange, bratte Drivdalen på elveisen. Vår eneste kilde fra den 3 måneders lange ferden er reiseseddelen Even fikk hos politimester Blom den 24. februar. Av den kan vi lese når han ankom Christiania og når han startet på hjemturen. Det tok Even mindre enn en måned å nå fram til Christiania, der byens politimester kvitterer hans reise-pass den 22. mars. Det betyr at den 62-årige husmannen fra Strinda hadde gått gjennomsnittelig drøye 2 mil om dagen. I møte med snøfokk og kulde har han klatret kleiver og brekker på oftest ubrøyta vinterveger, og sikkert blitt liggende værfast mer enn en gang. Vel framme i Christiania ender sporene. Det går atter en måned før Even igjen dukker opp hos politimesteren og melder at han nå vil reise tilbake til Trondheim.

Har han funnet skipsleilighet og kommet seg til København og tilbake? Våren 1813 jaktet engelske krigsskip fremdeles båter som dristet seg ut fra kysten for å hente korn, og i store deler av april stoppet kongen kornfarten fra Danmark til Norge. Vi kan spekulere,

men Even selv sier i en kilde at han virkelig har levert sitt medbrakte brev og blitt lovet at saken skulle fremmes for høyeste instans*. Det er likevel ikke usannsynlig at denne overleveringen skjedde i Christiania. Her virket kong Frederik 6.'s fetter, Friedrich greve von Hessen, som visestattholder da Even var i byen. Som kongens representant skulle greven se til at Norge ble styrt etter lov og rett og samtidig ta vare på landets tarv. Har Even oppsøkt visestattholderen på Bygdøy Kongsgård og overlevert brevet til ham? Ble saken fremmet i den juridiske kommisjonen, og senere eventuelt overført til Overkriminalretten, den norske erstatning for Høyesterett, som kom i stand i juli samme år? Vi stiller spørsmålene, men kjenner ikke svarene.

Hjemtur i teleløsning og vårbløyte. Svimlende på Vårstigen mens Driva fosset flomdiger nede i dalbunnen. Endelig framme på kvileplassen ved Stenberget med utsyn over byen og fjorden som strakte seg østover. Der nede glitret maisola i Nidelva, og bak tårn og spir ventet nok i spenning hans kjære Elen. Even var en pilegrim ved Feginsbrekka, "Gledens bakke".

Fra håp til mismot

Reaksjoner på Evens klageskrivelse lot vente på seg. Utover sommeren og høsten 1813 var hans spente forventning avløst av tvil. Myndighetene i Køben-

*. Brev til den svenske kronprins 16. september 1815, jfr s. 31.

havn og kong Frederik 6.s representanter i Christiania var nok opptatt med helt andre viktige spørsmål i disse vanskelige tider for dobbelt-monarkiet. Fanesaken til en fattig husmann fra Grilstadberget stod vel ikke på listen over deres prioriterte saker. Bekreftelsen kom på nyåret 1814, med hendelser som fjernet enhver forhåpning om snarlig støtte fra kongens nærmeste embedsverk. Den bitre tanken at han hadde foretatt sin strabasjose ferd forgjeves, vokste i Evens bevissthet.

Da året 1814 startet, var nordmennene unionskongens undersåtter. Fjorten dager senere var dobbeltmonarkiet sprenget og den mer enn 400-årige unionstiden med Danmark over. Til manges sorg og forundring hadde kongen uten sverdslag overgitt Norge med 900 000 innbyggere til svenskekongen. I Trondheim hersket en viss bitterhet mot Frederik 6. etter krigstidens blokade og nød. Her var det ikke få borgere som skålte begeistret for Kiel-freden og unionsoppløsningen. De var blant dem som nå så mulighetene til å kvitte seg med eneveldet for et mer selvstendig Norge med egen konstitusjon. Det fikk arveprins Christian Frederik erfare under sitt 5-dagers besøk i Trondheim i februar. Byen var staset opp da prinsen kom ridende inn på Torvet fra Geilan. Så fulgte militærparader i gatene og festivas i Stiftsgården. Den 85-årige enkefru Sommer lot sikkert ikke anledningen gå fra seg til å fremstå på ball og neie for prinsen.

Even var neppe særlig opptatt av de spørsmål om statsform og styre som prinsen drøftet med byens representanter under oppholdet. Men møtet i Trondheim innledet en handlingsrekke som munnet ut på Eidsvold den 17. mai med vedtak om egen norsk grunnlov og Christian Frederik som folkevalgt konge.

”Ubequemme Ord”

Drevet av sin vanskjebne hadde husmannen fra Grilstadberget foretatt vinterreisen til maktens sentrum. Miljøet var ikke større enn at historien må ha vandret og vakt en viss oppsikt blant en del strindinger og byfolk. Det ble sagt at husmannen manglet tiltro til personer innenfor det lokale rettsmiljøet. Derfor tok han saken i egne hender i tro på at de høyeste myndigheter ville lytte, forstå og til sist sørge for at det var loven, og ikke standsforskjeller, som skulle gjelde i landet. Historien satte også fokus på gårdeiere som Ebbe Carsten Rosenvinge på Grilstad, som nådeløst hadde fjernet husmenn så snart de fikk et påskudd. Embedsmenn klaget over at en slik praksis hadde belastet fattigvesenet unødig i en vanskelig tid.

Det ser ikke ut som Evens ambisjoner om erstatning og oppreisning forsvant selv om hans klageskriv ble stuet bort i et eller annet kollegium i København. Problemet var å få rettsprosessen i gang. Det kostet penger å reise sak. Takstene var dryge, saken måtte innom både forlikskommisjon og bygdeting, kanskje

også ankes inn for Stiftsoverretten for å bli avgjort. Dessuten trengte Even en god sakfører. For nå var ikke målet å oppnå et *forlik* med Rosenvinge, men en endelig dom som både ga dem plassen tilbake og full erstatning og oppreisning. Å gjennomføre en slik prosess hadde han ikke midler til alene. Det var blitt et spørsmål om skillinger og daler, og de fantes det få av hos Even. Han var en uformuende mann uten inntekter.

Heller ikke Ebbe C. Rosenvinges stilling var slik at han ønsket å bli trukket inn i en kostbar rettssak. Det kunne for det første resultere i en ny alvorlig plett på hans omdømme. Dessuten ville en fellende dom bety store omkostninger for å dekke sakførsel og erstatningskrav. Muligheten for at hans tidligere husmann fikk hjelp til å reise sak, kan derfor ha fylt Rosenvinge med uro.

Da skjedde det fatale møte som ga saken en ny vending og avgjorde Evens videre skjebne. Vi vet verken tidspunkt eller sted, kanskje var det en dag i mai 1814 da Rosenvinge kom kjørende gjennom Bakklandet på vei til byen. Even fant iallfall en anledning til å syngte ut sin hjertens mening og i frustrert affekt sammenligne Rosenvinges overgrep på Grilstadberget med tyveri, ran og vold.

For Rosenvinge gikk dette på æren løs. Med avskjedigelsen som offiser hadde han allerede fått en skamplett på sitt gode navn og rykte. Hans omdømme blant folk flest skal heller ikke ha vært

det beste. (Thaulow sier i sin personalhistorie at han var en original, mindre godt ansett). Likevel - som andre borgere var også Rosenvinge opptatt av egen ære og prestisje. Ærekrenkende beskyldninger kunne være alvorlige og gi nedsatt sosial posisjon. En dom for tyveri medførte gjerne at man ble betraktet som æresløs, noe som ga store konsekvenser. Da kunne man etter loven verken være vitne, formynder eller fadder, og fikk heller ikke borgerskap i en by. Man var dessuten avskåret fra offentlige tillitsverv, og risikerte i det hele tatt å bli en utstøtt i samfunnet. Det var derfor viktig for fornærmede å få rettslig oppreisning ved dom eller forlik. Dette skjedde ganske ofte i Strinda Forlikskommissjon, der såkalte æressaker var blant de hyppigste. Der godtok innkalleren som regel at de krenkende ord ble trukket tilbake og en bot betalt. Da var saken ute av verden.

Ebbe Rosenvinge kunne imidlertid ikke forvente å oppnå forlik i kommisjonen. Han må isteden ha fryktet at motparten her ville nekte å tilbakekalle de krenkende ord. Dermed ville saken gå videre til bygdetinget i Strinda, der utkastelsen fra Grilstadberget i september 1812 sikkert ville bli lagt fram som Evens bevisgrunnlag. Det ville nok Rosenvinge gjerne unngå, og han valgte derfor en annen utvei enn å kalle sin tidligere husmann inn for Forlikskommissjonen. Han gikk til fogden i Strinda.

Peter Ludvig Munthe Bull hadde vært fogd i knapt et år da det innkom anmeldelse fra Hr. Lieutenant Rosenvinge på Grilstad. Det var en begjæring om å sette tidligere husmann Even Svendsen Grilstadberget bak lås og slå for grov ærekrenkelse. Den 26. mai 1814 ble den anmeldte etter ordre fra fogd Bull hentet og brakt til Rådstuen, hvor en vakt låste han inn i en celle i arrestkjelleren. Anklagen gikk ut på at Even Svendsen Grilstadberget hadde brukt "*Ubequemme Ord imod lt. Ebbe C. Rosenvinge*". Dette skjedde i de dager da mange trondhjemmere begeistret mottok nyheten om grunnloven og frigjøringsverket på Eidsvoll den 17. mai 1814.

“Trondhjems helvete”

Den 30 år gamle danske historikeren, professor *Frederik Snedorff* gjorde en studiereise til Norge sommeren 1790, og kom til Trondheim i slutten av mai. Han ble vist rundt med byens overklasse som ciceroner. Blant observasjonene han forteller om i dagboka finner vi denne om Rådstuearresten:

Besaae om Formiddagen med Borgermester Bendike Raadstuen, en smuck gammeldags bygning. (---) Denne Raadstue er som paa andre Steder Arresthus, de grove Forbryderes Pladse ere i Jorden. Under Hovedbygningens Grund ere Huller uden Lysning. Fortvilelsens Sted. For tyve ere Plads under i Bygningen, først er et Værelse som en Art Forsamlingsstue, som kan være 3 Alen bred og 8 Alen lang. Indenfor er fire Huller, i

disse ere de Fangne om Natten, og naar det hender, som icke er sjeldent, at det er nogle og tyve Fanger saa stappes de herind om natten, og om Dagen ere de i Forværelset.

Om vi hadde hatt anledning til å avlegge et besøk i dette primitive, overbefolkede fangehullet, ville det trolig blitt kortvarig. En fæl, nesten uutholdelig stank møter oss allerede i steintrappa på veg ned til kjelleren. Eimen siver til og med inn i byrettens lokaler ovenpå, slik at man der må brenne røkelse av einer når det holdes møte. Vi trår ned trinnene mellom fuktige, kalde murvegger, mens strimer av dagslys skimtes fra et par glugger under taket. Fra mørket nedenfor lyder mumling av stemmer, og vi kjenner grøss ved synet av gustne, bleke fjes i det blafrende lyset fra kola på veggen. Noen skikkelser har benket seg trangt ved et bord, andre døser på det halmstrødde jordgolvet. Innenfor ligger cellene i mørke. Her er noen løsgjengere og et par bråkmakere som forleden drakk seg fulle og ble tatt for gateurden. De fleste er likevel varetektsfanger som har fått opphold her enten i påvente av rettsbehandling og dom eller en soningsplass i Tukthuset eller Slaveriet. Mange er tatt for tyveri.

Even har vært varetektsfange i mer enn et år nå. Fremdeles venter han på at saken skal tas opp til doms i tinget. Fengselsprotokollen beskriver en mann som er 67 tommer høy og førlig i kroppen. I det magre ansiktet hans sitter et par blå

Trondheims gamle rådhus. Den gamle rådstuen ble bygd 1702-1706. Her var møterom for både bytinget, de eligerte menn og rådstueretten. Fram til 1863 lå byens arrest bak tykke murer i kjelleren, som også hadde en fløy for vaktmester og byens brannvakt. En egen uhygge rådde nede i arresten. Stiftamtmann Riis forteller (1834) at han aldri hadde sett verre arrestlokaler ”saa iøynefallende mangelfulle, usunde og utilstrækkelige som de i Trondhjem”. I noe endret form er bygget i dag en del av folkebibliotekets hovedavdeling, Kongens gt. 2. Kopi fra Vitenskapsmuseet i Trondheim.

øyne, mens hår og øyenbryn er farget i grått. Vi får noen minutter med ham i Brand Corps de Garde (brannvakten) under oppsyn av et par voktere. Even griner et øyeblikk mot det skarpe dagslyset, huden er gusten gulbleik, men stemmen fast. –Nei, han akter ikke å trekke tilbake beskyldningen mot Rosenvinge. Tvert imot, han vil bevise at den var vel fortjent. Han trekker fram et skriv som skal brukes i rettsaken som han håper kommer snart. I normalisert form lyder teksten:

–Da undertegnede på grunn av en urettferdig arrest ei en gang har lov til å gå til en sakfører som kunne påta seg den uskyldiges forsvar, så vil jeg selv gi følgende opplysninger til den kommende rettsprosess.

Etter først å ha redegjort for saken fram til og med utkastelsen fra Grilstadberget fortsatte brevet*:

*. Del av samme skriv er referert s. 22. Fra SAT: Privatarkiv “Grilstadberget”.

-Dersom den over hele Strinden bekjente blodtørstige tyv Rosenvinge virkelig har begått sådan ran og vold som jeg vil føre bevis for, bør ingen undre seg over at jeg i desperasjon brukte uttrykk i stedet for å gjengjelde vold med vold.

-Så vel min kone som jeg, som begge er over 60 år, har sittet lovlig etter bøxel i 30 år på plassen Grilstadberget, og kan skaffe de beste vitnesbyrd om vårt forhold i bygden. Fattigdoms jammer og forfølgelse ble nu vår alderdoms lodd – allmektige Gud. Vær du vår hjelp – vi anroper alle gode mennesker om å beskytte og hjelpe oss mot undertrykkelse.

-Min påstand i kommende prosess blir derfor at Hr. Rosenvinge bygger opp igjen de nedrevne og for en stor del bortstjalne husbygninger, innsetter meg i min fratatte bøxlighet, betaler det borttagne får og omtrent 30 grindvogner høy som han tok fra meg, godtgjør meg det tap, samt skade og ulykke som han har forårsaket meg og min familie.

Brev til Carl Johan – det siste forsøk

En fange som Even fikk stifte bekjentskap med, var den beryktede falskmynteren Jens Fenstad fra Stadsbygda. Kunsten å forfalske pengesedler hadde han lært på Tukthuset, der han tidligere hadde sonet straff. Fenstad ble innsatt i rådstuearresten et par år før Even, i året 1812. Han klarte å rømme flere ganger. Kort tid før Even kom, rømte han hjem til Stadsbygda hvor han trykte nye sedler, men etter en tid ble han tatt og brakt tilbake til arresten. Nå ønsket Fenstad så

inderlig å få sin sak for retten, selv om han risikerte dødsdom. Å bryte inn på statens enemerker med pengeforfalskning var ytterst alvorlig. Men helsa begynte å skranke, og alt var bedre enn å råtne i dette stinkende hullet, forklarte han Even.

Dager, uker og måneder sneglet forbi. Mismotet vokste Even over hodet. Han hadde slitt all sin dag, nå kjente han kroppen visne bort i uvirksom døsighet. Var det Hans Barlien som igjen trådte til og fikk besørget et klagebrev til den svenske tronfølger i september 1815 med bønn om hjelp og nåde?

Naadige Kron Prins!

-Det vorde mig tilladt i allerdybdeste Underdanighed at nedlegge for Deres Kongelige Høiheds Fødder, disse faa Linier (---) med Haab og Frygt, men Frygten bortfalder, naar jeg ihukommer min Behandlingsmaade, som er av følgende Beskaffenhed:

Slik starter bønneskrivet stilet til den svenske kronprins Carl Johan (Bernadotte).

Det er datert 16. september 1815. Etter de svulstige innledningsord i tidens stil forklares først hvordan Even og hans familie på en lovstridig måte var blitt ruinert av gårdeieren Rosenvinge på Grilstad. Han opplyser at han tidligere hadde tilskrevet den danske regjering om saken, og ønsket dette brev rekvirert

tilbake ”*da min Sag der var indstevnet for dens høyeste Ret.*”

Brevet peker så på den klemmen som Even er bragt i. Fattig, uformuende og aldrende har han sittet i rådstuearrest i 1 ½ år uten mulighet til å søke rettshjelp. Han forklarer at hans stakkars gamle hustru heller ikke kan bidra, for hun har mer enn nok med striden for det daglige brød. Nå står bare håpet tilbake om at kronprinsen vil gjøre sin innflytelse gjeldende. Det henvises i den forbindelse til bestemte forordninger og paragrafer prinsen kan benytte, blant annet for å sikre fri sakførsel. Det siste tyder på at Even har fått juridisk bistand med å å forfatte skrevet. Denne gang gikk han tjenestevegen med sitt klage- og bønneskriv. Det kom til Stiftamtmanden, grev Trampe, som etter loven var mellominstans for alle skrivelser som ble sendt til eller fra regjeringen.

Isolert og maktesløs

På Even Svendsens Grilstadbergets tid manglet Strinda eget fengsel. Det var ikke før i 1843 at bygda etter lensmann Fyhns forslag fikk eget arrestlokale på gården Rønningen. I stedet finansierte bygda kost og opphold for strindinger i byfangenskap. Evens arrest var iflg. fengselsprotokollen en ”Foranstaltning” av Ebbe C. Rosenvinge selv, og det er rimelig at Strinda krevde utlegget refundert fra ham. Regningen for Evens opphold det første året ble betalt inn av lensmann Vold den 18. juli 1815. Den lød på 251 riksdaler.

Falskmyntneren Fenstad var knyttet til rådstuearresten i fem år før dødsdommen endelig ble forkynt for ham i juni 1817. Ventetiden hans var til dels selvfor skylt gjennom nye lovbrudd han foretok når han iblant var ”på rømmen”. Noe annet var det med varetektsfangene Even Svendsen Grilstadberget, som da i snart 2 år hadde ventet en reaksjon på sitt bønneskrift til prinsen. Vi kan knapt forestille oss hvordan ventetiden i det usunne fangehullet etter hvert måtte tære på hans helsetilstand. Nå satt han på fjerde året innesperret for å ha uttalt de ”ubequemme Ord”. Han kjente seg både bortgjemt og forglemt i arresten som ble omtalt som ”Trondhjems helvete”.

Går vi tilbake til Snedorffs dagbok (se s. 29) finner vi at den tilreisende danske professoren allerede i 1790 advarer mot en slik umenneskelig form for arrest kun basert på mistanke uten domfellelse. All mulig varsomhet og skånsel må utvises før man er sikker på at vedkommende er skyldig, mener han. For hvordan kan man i ettertid gi erstatning til en uskyldig –

som ikke bare er berøvet sin Frihed, sin Næringsvei, men ogsaa sin Sundhed, sin Renlighed. (---) Besynderlig at det ei er faldet nogen ind at bygge saadanne Arresthuuse, hvor de grebne uden Forskiel under Sagens Førelse kunde have et Værelse for sig selv. Lys, Varme, Renlighed. Dermed settes han i en Forfatning hvor han icke føler andet end sin Friheds Tab (---),

Samhold blant kondisjonerte

Fogden Bull satt på gården Kolstad som politi- og påtalemyndighet i fogderiet. Det var hans oppgave å sørge for at det ble reist tiltale mot varetektsfanger som Even Svendsen Grilstadberget. Denne muligheten mistet han imidlertid i 1815, da han selv ble satt under tiltale og suspendert fra stillingen som fogd på grunn av en fornærmelig skriftlig uttalelse som rammet stiftamtmanden, grev Trampe. Ved høyesterettsdom ble uttalelsen senere mortifisert i 1817, mens Bull ble belastet saksomkostninger og en bot på 20 Spd. Året etter ble han tilsatt som fogd i Romsdal.

Det er vanskelig å uttale noe sikkert om hvorvidt denne konflikten mellom de ledende embedsmennene bidro til å forlenge Evens tid i isolasjon. Stiftsdireksjonen må iallfall ha kjent til Evens lange opphold i arresten, blant annet gjennom bøneskriftet til kronprinsen i 1815. Stiftamtmanden grev Trampe, som også satt i Strindas Forlikskommisjon, kunne raskt ha sørget for at saken mot Even ble brakt for retten. Når han likevel lot husmannen bli sittende i isolasjon, skal vi ikke se bort fra at det skjedde i gjensidig forståelse med Ebbe Rosenvinge på Grilstad.

De to var begge middelaldrende menn av adelig blod og slektsforbundet med den høye stand av kondisjonerte. De sognet begge til en krets mennesker som var få i tallet, men som likevel hadde betydelig innflytelse i lokalmiljøet. Selv

Grev Frederik Christopher Trampe f. 1779 på Jylland, død på Rotvoll i Strinda 1832, var av tysk-dansk adelssekt og selv titulert som greve. Som kongelig embedsmann ble han bl.a. stiftsamtmand på Island. Samme verv innehadde han senere i Trondheim stift fra 1810-1832. Som Rosenvinge kom han i konflikt med kommanderende general nordafjells, Georg Frederik von Krogh, som sørget for at han ble hjemkalt til København i 1812. Grev Trampe vendte tilbake til stillingen da generalen tok avskjed i januar 1814.

Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim.

om interne feider forekom, stod kretsen gjerne samlet utad. Bånd var knyttet gjennom slektskap, selskapsliv og andre omgangsformer. Ærestrusler fra en tidligere husmann, som Rosenvinge ble ut-satt for, var uakseptabelt i kretsen, også for stiftsamtmanden, grev Trampe.

Ved giftermålet med comtesse Amalia Ulrikke Fredrikke Schmettow (1810) flyttet Trampe inn hos svigerforeldrene i paléet Harmonien ved Torget. Paret oppholdt seg også gjerne på svigerfarens, general og riksgreve von Schmettows, prektige landsted på Nedre Rotvoll, som de senere skulle arve. Det betyr at grev Trampe levde i nært nabo-skap både med ærverdige enkefru Sommer i byen og med Rosenvinges på Grilstad fra omkring 1810. At det medførte en viss sosial omgang, er ikke utenkelig, med de festlige tilstelninger som riksgreve von Schmettow stadig arrangerte både i byen og på landet.

Trampe visste godt at man var belemt med bekymringer og sorger på Grilstad. Rosenvinge var gjeldstynget allerede før nødsåra, og fikk i tillegg krav om innløsning av odelsretten fra svogeren Otto Monrad. Fruen fikk sjelden tid til å oppleve lengre pauser mellom svangerskapene. Men det kastet skygger over tilværelsen da tre av barna døde like etter fødselen i perioden 1810-14. Selv ble Ebbe Rosenvinge foreldreløs da moren hans døde i 1815. Det var på et tidspunkt da den tiende barnefødsel på Grilstad var i vente. Lille Eulalia ble født 12. februar 1816. Etter det ble fruene til Grilstad syk, og den 15. juli 1816 døde Else Margrethe Rosenvinge, født Monrad, bare 35 år gammel. Ebbe Rosenvinge stod tilbake som enkemann etter 12 års ekteskap. Han hadde ansvar for en flokk på sju barn under tolv år. I Sommer-paléet satt enkefru og hoffagentinne Han-

na Meincke Sommer, 90 år gammel, som nær pårørende til disse oldebarna sine.

I denne situasjonen ville stiftamtmannen Trampe nødig legge sten til byrdene ved å belaste familien med en rettsprosess mot husmannen fra Grilstad. Rosenvinge var på tynn is etter sine handlinger i 1812, og risikerte å bli dømt og tyvkjent om saken rakk til doms. Familiens omdømme stod i fare. Trampe kan ut fra en slik vurdering ha funnet det sikrest å beholde Even i isolasjon, selv om det var å "rette bager for smed".

En alternativ løsning

Varetektsfangen Even kunne likevel ikke bli sittende evig i rådstuekjelleren. Det ville demonstrere et rettssystem i ulage og ramme stiftamtmannen selv. Våren 1818 hadde derfor Trampe etter rådslagning med Ebbe Rosenvinge gjennom stiftsdireksjonen søkt Even inn som pasient ved Trondhjems Hospital. Overkommisjonen for fattigvesenet i byen godkjente søknaden, og varetektsfangen ble i følge fengselsprotokollen løslatt 27. april på det vilkår at han tok opphold utenfor byen til en plass ble ledig ved hospitalet. Hvorvidt Even en tid har vært i pleie i Strinda (legd), fått opphold hos moster Marit på Bakklandet eller funnet husly andre steder utenfor byen, er uvisst. Det har i så fall ikke vart lenge, for etter en tid havnet han atter i kjelleren. Han nektet nemlig å overføres til hospitalet, og brøt dermed selve forutsetningen for å være på frifot.

Even var en standhaftig mann. Han må ha hatt en sjelden viljestyrke og en seig tillit til at retten ville vinne til slutt. Etter 4 år i fangenskap mente han fremdeles at rådstuearresten ville munne ut i en prosess om plassen Grilstadberget. Kom han på Hospitalet, følte han at dette håpet var ute. Det var likevel et sviende slag da justisdepartementet avlo hans bønneskift av 1815 til daværende prins Carl Johan. Det var Magistraten selv, tidligere politimester Jan Blom i Trondhjems Rådhus, som på stiftets vegne overbrakte Even denne nedslående meldingen våren 1819.

Grev Trampe legger inn et ord

Skulle man få fjernet den stridige husmannen fra varetekt og samtidig ha ham under oppsikt i isolasjon, syntes tvangsplassering å være eneste mulighet. Det kan være bakgrunnen for at Even ble brakt til et nytt miljø fra sommeren 1819. Fengselsprotokollen forteller kort at Stiftsamtmannsskapet sørget for at Even ble sendt fra arresten til hospitalet den 2. juni 1819. I følge et skriv fra grev Trampe ble han da i en hast innlagt ved "Landets Sygehus", som må være hospitalets kurkammer for landspasienter, opprettet 1801. Den offisielle forklaringen var at han ble syk. Her, i nærkontakt med en atmosfære av skremmende opplevelser og grenseløse lidelser, skulle han tilbringe de følgende tre år. Det må ha tæret på hans motstandskraft.

Ovennevnte skriv ble sendt fra stiftamtmanden i brev til Overkommisjonen for

fattigvesenet i Trondheim, datert den 13. juli 1822. Her ber grev Trampe om at den høyst ærede kommisjon gir Even Svendsen Grilstadberget av Strindens prestegjeld den første plass som blir ledig ved Trondhjems Hospital. Trampe minner først kommisjonen om hvordan denne husmannen hadde kommet i "Tvistigheder" med Rosenvinge på Grilstad og dermed mistet sin husmannsplass. Han nevner også den lange rådstuearrest som ble gitt uten dom på grunn av uttalte "Undsigelsesord" (straffbare uttalelser) mot lt. Rosenvinge. Trampe henviser videre til at kommisjonen allerede i 1818 hadde gitt hospitalplass til denne personen, men den gang var det ikke mulig å få Even Svendsen Grilstadberget til å motta plassen fordi noen

svigagtig hadde indbildt hans svage Hoved at han ved kongelig Resolution ville få Oppretning ved Dom, sin Plads tilbage, avholde ny Retsgjørelse og få Erstatning, og at han indtil det blev oppnådd skulle hensidde som tålmodig ventende Martyr i Arresten.

Trampe opplyser at Even tidligere var blitt innlagt ved "Landets sygehus", og

Dramatiske hendelser skjedde i rådstuearresten i tiden like før Even ble satt fri i slutten av april 1818. Tyven og dokumentfalskneren "Even Kristiansen" flyktet fra arresten den 18. mars 1818 sammen med den dødsdømte barnemordersken Elen Larsen Moe. Først senere fikk man vite at denne Even Kristiansen egentlige var Norges-historiens mest berømte landstryker, tyv, eventyrer og utbryter-konge: Gjest Baardsen.

at han fremdeles befinner seg på dette kummerlige stedet med stor trengsel av pasienter. Men nå (1822) er han blitt såpass frisk at man ikke lenger tillater ham å oppta plassen. Trampe omtaler Even som en gammel, enfoldig og svakelige olding på 71 år som snarest bør overføres til Trondhjems Hospital, hvor han kan få den rette forpleining. ”Domhaven” Rosenvinge hadde forsikret at den tidligere husmannen gjerne kunne bli forsørget offentlig innen byen, bare han ikke viste seg i Strinda.

Selv mente grev Trampe at det ville være ubarmhjertig å føre Even tilbake til rådstuearresten igjen og la ham sitte der sammen med forbrytere. Ja, stiftsamtmannen ømtes rett og slett ved tanken, og oppfordret kommisjonen medlemmer sterkt til å hjelpe stakkaren. Amtet skulle legge ut for pasientens månedlige kostpenger den første tiden.

Ved veis ende

Den 2. august bestemte Kommissjonen for fattigvesenet i Trondheim at Even Svendsen Grilstadberget skulle få den første ledige plass i Hospitalets ”Mandfolkstue”. Da et av stiftelsens lemmer døde 14 dager senere, anbefalte forstander Paul Iversen at Even skulle få besette den ledige plassen fra 1. september 1822.

Even passerte gjennom porten i plankeverket som omga den åttekantede kirken og hospitalstuene omtrent på dagen 10 år etter katastrofen på Grilstadberget.

Bak seg hadde han ti lidelsenes år og bar merker av det både i kropp og sinn. Nå stod han ved veiens ende her ute på ”løkkkan” og skulle bli hospitallem. Han hadde vegra seg, for ennå var Grilstadberget med i drømmen hans. Men veien dit gikk i en annen lei, og den var blitt for tung å gå.

Ei rådskone kom tussende over tunet og rakte Even handa. Så førte hun nypasienten inn døra til rommet der han skulle få bo. Der var senga hans med nyhenta halm i madrassen. En kakkellovn stod ved veggen, og i vedkassen var brensel nok til både oppvarming og matkoking.

–For han er vel såpass til kar at han kan stelle sin egen mat? ville hun vite.

–Han får 1 daler og 1 ort til kostpeng’ i mån’den om han skikke seg som folk og held seg til husreglan’. Hun skulle vise ham stabburet etterpå, der det fantes både mjøl og fisk, kjøtt og potetes.

–Forstander’n kjem med ny forsyning hver 14. dag....

Hun snakket i ett kjørtil til hun merket at Even hadde sovnet borti senga. Han så sliten ut. Sola sendte strimer av lys inn i rommet, men hun syntes granngivelig hun så gule høstblad fyke forbi glaset i vinddraget fra fjorden.

Trondhjems Hospital. På bildet ser vi vestover Kongens gate i retning byens vestre port. I forgrunnen Hospitalskirka (innviet 1705) og Trondhjems Hospital bak inngjerdingen. I bakgrunnen ligger forstaden Ila med skipsredan utenfor. Even kom til en stiftelse som da hadde vært i drift i 545 år. Hit hadde det kommet fattige pleietrengende fra hele stiftet, i første rekke spedalske eller folk som hadde smittsomme og uhelbredelige sykdommer. Tradisjonen hadde vært å gi byen tredjeparten av pasientplassene, men i begynnelsen av 1800-tallet ble antall bypasienter snart doblet. Slik bidro amtene til å redusere byens fattigskatt. Utsnitt av akvarell utført av Johan F. L. Dreier i 1800. Gjengitt etter tilatelse fra Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum i Trondheim, som har originalen.

Siste reis

Da Even fra Grilstadberget ble hospitallem i 1822, var stiftelsen i større grad blitt trukket inn som redskap for Trondheims fattigvesen. Hospitalet avlastet dermed byborgerne for en del av fattigskatten. De fleste av de 59 sengeplassene ble opptatt av *byens* pleietrengende gamle. Bare 1/3 av klientene kom nå fra bygdene, og da skulle de helst ha bakgrunn som skoleholder, klokker, kirkesanger eller være enker/barn etter disse. For søkere lenger nede på rangstigen var

det blitt svært vanskelig å bli tatt inn som klient.

Men Even var et unntak. Han var blitt et problem for myndighetene. Man innså omsider at rådstuearresten var urimelig og måtte avsluttes. For Rosenvinge gjaldt det imidlertid å hindre at Even fikk opphold og legd i Strinda. Byen hadde sitt fattighus, men det var forbeholdt stiftstadens egne miserable. På kurkammeret fikk han ikke oppta plass

lenger. Og Even selv – han ville tilbake til Grilstadberget og få erstattet det han mente urettvist var blitt fraranet ham. I denne situasjonen skar stiftsdireksjonen igjennom og plasserte Even i offentlig pleie, først på kurkammeret, siden på hospitalet. Det ville neppe hjulpet om pasienten protesterte aldri så mye.

Slik var det Even fikk tilbringe sine siste ti leveår på hospitalet sammen med andre mer eller mindre hjelpeløse mennesker. Han var vant til å leve kummerlig, og hadde vel sett for mye til å ynke seg overvettets over nøden og lidelsene han så rundt seg. Her hadde han ei seng, tak over hodet og kostpenger til å klare seg så noenlunde. Oppstod et praktisk problem, var rådskona god å ha. Trengte Even kontakt med familien eller hadde ærend i byen, hendte det rådskona ordnet det også. For lemmene selv måtte ikke gå på byen, det kunne føre dem uti fristelser, ja både til tigging og det som verre var. Men det var andakter både morgen og kveld. Hver helg og høytidsdag stod hospitalprest og sjelesørger Arentz på prekestolen i Hospitalkirka og påminnet dem om at de etter Stiftelsens fundas skulle

-leve gudfrygtigen og tugteligen i god Forligelse uden Banden og Knur imod hverandre og tålmodigen tage til takke med hva dem til Underholdning er forordnet af Øvrigheden.

Samme år som Even ble pasient, innviet Arentz hospitalets nye kirkegård på Ytre Løkke. Ti år senere, den 30. januar

1832, døde Even Svendsen Grilstadberget av alderdomssvakhet på Trondhjems Hospital. Bemerkelsesverdig nok ble han hele 82 år gammel. Begravelsen foregikk på Ytre Løkke den 6. februar, og vi vil tro at noen i familien fulgte kona Elen dit.

Etterspill

Vi vet lite om skjebnen til Evens nærmeste familie i årene etter at plassen ble rasert. Men de fikk nok oppleve kampen for tilværelsen i nødsåra som fulgte. De fire største barna var voksne og hadde flyttet hjemmefra. Forhåpentligvis klarte de å komme seg i tjeneste, enten i byen eller på landet. Men de to yngste, Catharina og Sivert, var hjemme på plassen dette "Storkleinåret" 1812, og de fikk oppleve på nært hold at foreldrenes livsverk ble lagt i grus.

Yngstegutten Sivert bar de dystre minnene med seg som et sår i sinnet. Selv ti år etterpå, mens han er i tjeneste hos kaptein Krogh i Christiania, går han med planer om å reise til kong Carl Johan i Stockholm for å klage på behandlingen de hadde fått av Rosenvinge. Hans herskap er nok rystet over historien, men frarår Sivert å reise. Den fransktalende kongen vil ikke skjønne språket, og sikkert bare henvise til retten. De hjelper ham isteden med en sakfører som skriftlig setter opp detaljerte råd om framgangsmåten for å få en rettsprosess i gang i Strinda. Blant annet gjelder det å søke kongen om fri rettshjelp. Dette skriver 25 år gamle Sivert om i et brev

til moster på Bakklandet i januar 1822. Han ber om at hun, som alltid har vært så hjelpsom mot familien, vil sørge for at saken kommer i gang. Hun bør følge advokatens skriftlige råd som han har vedlagt. Dessuten har han lagt ved en riksdaler til moren som han ber moster overbringe.

Sivert har kanskje også henvendt seg til Hans Barlien, farens tidligere hjelper, som på nyåret 1822 faktisk dro ut på en reise til Stockholm. Blant sakene han fremla for kongen var også en søknad om *beneficium paupertalis* (kongelig bevilling til rettshjelp for en ubemidlet person.) Vi vet imidlertid ikke om denne søknaden gjaldt Evens sak*.

Det synes ikke som det åpnet seg noen mulighet til å reise sak mot Rosenvinge, verken i Forlikskommisjonen eller bygdetinget. En henvendelse om å innkalle Rosenvinge til Forlikskommisjonen ville trolig likevel blitt hindret av stiftamtmannen selv, grev Trampe. Han hadde brakt Even ut av arresten og holdt hans skjebne i sin hånd. Ved å trosse stiftets mektigste embedsmann kunne man risikere at Even på ny havnet i arresten.

Sivert hadde startet en militær løpebane. Fra 1824 var han vervet soldat i det Trondhjemske gevorbne Musketerkorps. Her gikk han i bøsse-makerlære i fem år før han endelig stod med lære-

brev i hånd året 1829. Som bøsse-maker hadde han råd til å forstrekke moren med penger litt oftere. Han så til mor Elen iblant, hun tjente og fikk husly hos en familie ved Bakkestranda. En dag i 1835 fortalte han henne at Rosenvinge var fallitt og måtte overlate gården Grilstad til en av sine kreditorer, konsul Christian Knudtson. Så var de vel enige om at skjebnen er rettferdig, den gjør ikke forskjell på folk.

To år senere, en junidag i 1837, døde Elen her på Bakkestranda. Hun nådde den aktverdige alder av 87 år.

Slektsgransking er bakgrunnen

for at husmannsfolket på Grilstadberget blir viet oppmerksomhet blant noen av etterkommerne som lever i dag. Aagot Karoline Berg har påvist at Even Svendsen Grilstadberget er opphavsmann til den slektslinjen "Berg" som familien tilhører. Trolig var Evens yngste sønn Sivert først ute med å ta dette etternavnet. I et skriv blir han kalt *Sivert Evensen Berg* omtrent på den tiden da faren sovnet inn på hospitalet. Senere fulgte brorsønnen Fredrik Christian onkel Siverts eksempel. Ved overgangen til 1860-årene bruker også han etternavnet "Berg".

Arbeidet ledet til Statsarkivet i Trondheim, der det faktisk finnes en "mappe" om Grilstadberget og husmannen Even Svendsen. (Se kildeanvisning nedenfor). Her avdekkes ikke bare navneforbindelsen, men også deler av forfedrenes tragiske og ublide skjebne.

*. Se Aavatsmark: "Hans Barlien. En norsk bondefører".

Einar Fredrik Berg, tipp-tippoldebarn av husmannen på Grilstadberget, skriver i et notat:

Min fjerne slektnings skjebne i en alder av 60 år er en gripende historie. Ut fra det vi vet, virker det som han har fått en meget urettferdig behandling. Det er den lille manns kamp mot rikdom og makt. Den tids øvrighet var vel også mer opptatt av å tekkes de rike og betydningsfulle i samfunnet enn å ta vare på en husmanns rettigheter.

Kilder og henvisninger

Statsarkivet i Trondheim (SAT)

1. Privatarkiv: Grilstadberget. Even Svendsen pe 114 (brev, reisepass, regnskap).
2. Forliksprotokoll for forlikskommisjonen for Strinden, Byness, Klæbu, Leinstrand 1797-1815.
3. Fengselsprotokoll for rådstuearresten 1813-1823.
4. Trondhjem Hospitals arkiv. Personale og pasienter 1818-1889. Nr. 5. Søknader med avgjørelser.

Digitalarkivet

1. Pantebok Strinda og Selbu 1801-1810 (<http://www.arkivverket.no/>)
2. Kirkebøker for Lade kirke, Bakke kirke og Hospitalskirken. (<http://www.arkivverket.no>)
3. Folketelling 1801: Strinden prestegjeld. (<http://www.digitalarkivet.no/>)

Trykte henvisninger:

Carstens. Svein: *Trondhjemske Samlinger* 1995, s. 5-24: Fra fengselsbyen Trondheim.

Christiansen, Per R: *Frostaboka, bd 3*. Frosta Historielag 1989.

Dybdahl, Audun: *Jens Fenstad. Falskmynter på sin hals*. Nidaros Forlag 1985.

Rolf Grankvist: *Nidaros kirkes spital 700 år. Trondhjems Hospital 1277-1977*. Trondheim 1982.

Lysaker Trygve, *Trondhjemske Samlinger* 1988, s. 123-156: Sneedorffs reisedagbok 1790.

Moksnes, Leif: *Frostaboka, bd 2*. Frosta historielag 1970.

Olai Ovenstad: *Militærbiografier. Den norske hærs offiserer fra 18. januar 1628 til 17. mai 1814. bd. 2*, 1948.

Strinda bygdebokkomite, *Strinda Bygdebok bd 2*, Trondheim, 1947.

Thaulow, Chr.: *Personalhistorie for Trondhjems by og omegn i et tidsrum af circa 1 1/2 aarhundrede*. Suppleret og udgivet af forfatterens sønnesøn grosserer Chr. Thaulow. Trondhjem 1919.

Aavatsmark, O.S.: *Hans Barlien. En norsk bondefører*, 2. oppl. 1987.

Trondhjems Adressecontours Efterreninger: Spredte nr. 1807-14.

Jan Breida, f. 1937, er lektor med historie som hovedfag.